

Preek gehouden door Tamar Karman
Preek Johannes 8:1-11: Cancel Culture & De Overspelige Vrouw
in de Westerkerk Amsterdam
zondag 2 juni 2024

Gemeente van onze Heer Jezus Christus,

“Ga heen en zondig niet meer.”

Deze woorden die zijn opgetekend door Johannes hebben veel stof doen opwaaien in de geschiedenis. Ga heen en zondig niet meer. Wat je ook gedaan hebt, je bent ervan verlost, ik veroordeel je niet, zegt Jezus hiermee, en je kunt gaan. Je kunt weer met een schone lei beginnen. Rake woorden wanneer iemand iets heeft gedaan wat naar behoren niet kan. Zoals deze vrouw, die overspel gepleegd heeft volgens het verhaal. Ze heeft haar man bedrogen, ze heeft iets gedaan wat in de ogen van de wet niet kon, wat ethisch moreel niet door de beugel kon. En toch zegt Jezus: ga heen en zondig niet meer.

Het is bijzonder dat precies dit verhaal in de Bijbel beland is. De verzen zijn meermaals opgetekend en overgeleverd door de eeuwen heen. In die overlevering staat dit verhaal soms wel en soms niet opgetekend. En op diverse plekken in het evangelie heeft het gestaan. Daar bedoel ik mee: het staat nu als hoofdstuk 8 vermeld, maar stond vroeger ook wel eens in andere hoofdstukken vermeld. Gek, en toch ook niet. Blijkbaar is het later aan het evangelie toegevoegd en wist men niet zo goed waar ze dit verhaal moesten neerzetten. Het is tekenend dat men het verhaal wel wilde opnemen, ook al was voor de overleveraars niet duidelijk waar het moest; het moest erin. Blijkbaar heeft het verhaal veel betekend in de eerste christelijke gemeenschappen en moest het doorgegeven worden naar de volgende generaties. En daardoor kunnen ook wij vandaag over dit verhaal horen.

Een verhaal waarin een ontmoeting tussen Jezus en een vrouw plaatsvindt. Een ontmoeting waarmee de schriftgeleerden en farizeeën Jezus op de proef wilden stellen. Ze wilden kijken of hij de wet wel goed wist en wat zijn oordeel zou zijn. De vrouw was voor hen een mooie troefkaart om in te zetten. “Ha, die Jezus gaan we mooi eens te grazen nemen. Die vrouw heeft overspel gepleegd? Prima! Spannen we even voor ons karretje om te kijken wat Jezus erover te zeggen heeft.” En ze gaan. De vrouw zonder naam wordt publiekelijk voor schut gezet. En zij wordt in de overleveringen de Overspelige Vrouw genoemd. Dát is wie zij is. Dát is wie zij geworden is, door ónze naamgeving. Een groep

mensen probeerde haar destijds publiekelijk te verbannen, en de naam "Overspelige Vrouw" is doorgegeven.

Middenstuk

Publiekelijk verbannen. Een fenomeen dat sinds mensenheugenis bekend is. Zo kunnen we denken aan het ostracisme uit de Griekse tijd, ook wel het schervengerecht genoemd. Mensen konden door middel van een stemprocedure politieke leiders die ze te machtig vonden voor 10 jaar verbannen uit de stand. Door de hele geschiedenis heen vinden we momenten waarop mensen buitengesloten worden door anderen. Mensen die moreel verkeerd handelen, of dat nu in een bedrijf, organisatie, op tv of in een vriendengroep gebeurt; die mensen worden een groep uitgezet of in de gevangenis gezet. Bij een gevangenisstraf komen er rechters aan te pas, bij een verbanning uit een vriendengroep of bij verbanning van een heel bedrijf of organisatie is er een maatschappelijke beweging gaande. Dat laatste is in onze cultuur bekend geworden onder de noemer: cancel culture. Iets gaat in tegen de orde van de groep, en dat moet tegengegaan worden, vindt men. De laatste jaren zijn er diverse studies en artikelen verschenen over de cancel culture. Zo omschrijft Young Works cancel culture als:

'het cancellen, boycotten of uitsluiten van een persoon of organisatie vanwege ongewenste gedragingen of uitingen.'

En ook twee psychologie-studenten stellen dat met cancel culture iemand genadeloos publiekelijk gestraft wordt met uitsluiting. Door sociale media kan dat publiekelijk cancellen en uitsluiten een vogelvlucht nemen. Ieder heeft een mening en laat publiekelijk blijken wat hij vindt over de persoon die verkeerd gehandeld heeft.

Door de cancel culture worden dingen aan de orde gesteld die – maatschappelijk gezien – niet door de beugel kunnen. Zo kwamen de #MeToo en de #BlackLivesMatter bewegingen op gang. En ook nu lijkt er een nieuwe beweging te starten via social media met de quote "All Eyes on Rafah", die gaat over de oorlog tussen Israël en Hamas. Gedragingen die schade aanbrengen aan een ander zijn inherent fout, dat moet erkend worden en dat is wat de cancel culture ook laat zien.

Maar er zit nog iets anders onder die cancel culture wat maar nauwelijks benoemd wordt. Want wie publiekelijk veroordeeld wordt, heeft geen recht van spreken, zijn/haar verhaal wordt niet gehoord en

hij of zij wordt genadeloos afgeschreven van het sociale domein. "Jij zit fout, dus doe jij niet meer mee." Eens een dief, altijd een dief. Deze beweging doet tekort aan het mens-zijn en het vermogen van mensen om een nieuwe weg in te kunnen slaan. Aan twee kanten wel te verstaan. Enerzijds: wie uitgesloten wordt, kan niet meer terugkeren en ook niet leren van zijn of haar fouten, aangezien ze geen mogelijkheid daartoe krijgen. Anderzijds: wie iemand sociaal uitsluit, hetzij individueel hetzij als maatschappij geeft aan het zelf beter te doen dan de ander. Wij zijn de maatstaf van het goede of; wij weten wat de maatstaf van het goede is. Daarmee zetten sommige mensen zich boven de ander. Ik denk dat we daar vraagtekens bij kunnen zetten. Zijn we zelf echt zoveel beter dan die ander? En weten we waarom iemand zo iets grandioos fout heeft gedaan?

Nogmaals: wat schade aanbrengt aan een ander, is en blijft een fout. Maar de laag in de cancel culture wat ik hierbij wil aanstippen is: is de mens fout of zijn zijn daden fout? En: is iemand na een verkeerde daad voorgoed afgeschreven? Of is er een mogelijkheid tot een tweede kans?

We gaan terug naar de ontmoeting tussen Jezus en de overspelige vrouw. Haar zonde wordt publiekelijk bekend gemaakt en Jezus wordt gedwongen door de farizeeën en schriftgeleerden om een kant te kiezen. Hij schrijft in het zand. In het Grieks staat er een woord dat aanduidt dat hij figuurtjes tekent. Het woord: κατέγραψεν, wat tekenen of schrijven betekent. Dat tekenen en dat schrijven in het zand, terwijl iemand iets vraagt, duidt op desinteresse. Deze discussie vond Jezus blijkbaar helemaal niet zo interessant. En misschien ook wel helemaal niet relevant. Pas bij de zoveelste keer aandringen stopt Jezus met tekenen. Hij staat op en kijkt naar de groep mensen die deze vrouw bij hem gebracht hebben. Wie weet zuchtte hij eens diep. Wie weet keek hij de groep eens diep in de ogen. Wie zal het zeggen?

In ieder geval maken zijn houding en zijn woorden indruk, want er gebeurt iets met de groep mensen die zo nauwgezet de Joodse wet naleefden. Jezus zegt: "Wie van jullie zonder zonde is, laat die als eerste een steen naar haar werpen." En hij gaat verder met schrijven in het zand.

Opvallend. Zijn houding naar de groep, zonder de directe vraag van de farizeeën te beantwoorden. Hij praat tegen de groep mensen, hij spreekt de groep mensen aan op hun gedrag, zonder iets te zeggen over de vrouw. Niemand gooit nu een steen. De veroordeling van de groep mensen over deze vrouw verplaatst zich naar de veroordeling over de

groep zelf. De farizeeën en schriftgeleerden worden van veroordelaar nu zelf veroordeelden. Want wie kan zeggen in de maatschappij dat hij of zij zonder zonde is? Of anders geformuleerd: wie van ons kan zeggen dat hij nooit iets verkeerd doet of heeft gedaan? Dat hij nooit vloekt, nooit iemand verwenst, nooit ontrouw is aan een vriend, of nooit een koekje heeft gestolen als kind? Of nooit iets doet wat moreel onjuist is? Wie wijst naar een ander, wijst automatisch naar zichzelf. Dat is wat dit verhaal ons laat zien. **Wie op social media iemand publiekelijk veroordeeld, spreekt daarmee ook een oordeel uit over zichzelf.**

Er zijn genoeg voorbeelden uit de werkelijkheid te noemen waarin mensen of organisaties publiekelijk veroordeeld worden. Waarin echte fouten zijn gemaakt; waar mensen anderen écht pijn hebben gedaan. Het gaat mij er in deze overdenking niet om om dat allemaal op te noemen. Nee, het gaat mij om hoe we nu verder kunnen gaan.

Waar in de cancel culture een punt wordt gezet na publieke beschuldigingen en sociale uitsluiting, gaat het verhaal uit het evangelie van Johannes verder.

Waar met cancel culture iemand niet meer normaal mee kan doen in een maatschappij, laat het christendom en haar traditie zien dat er leven is na een fout.

De kerkvader Augustinus van eeuwen geleden, stelde ooit het volgende:

“Als het goed is, weten we dat de fouten die een ander heeft gemaakt, niet uniek zijn. Het maken van fouten hoort bij het mens-zijn. Ieder mens maakt fouten in zijn leven. Laten we ons daarom niet verheffen boven een ander. Je moet de fout haten, maar de mens liefhebben.”

Wijze woorden van Augustinus, die nog steeds relevant zijn. Dat is ook waarom er predikanten en pastores gevangenen bezoeken. Om gevangenen te helpen in hun boete-proces, met hen mee te lopen in het proces naar heling en in het leven een weg naar het goede in te slaan. Een straf kan noodzakelijk zijn om iemand tot inkeer te brengen. Een straf maakt een fout niet ongedaan, maar schept wel bezinning in wat iemand heeft gedaan. Ieder mens – zo stelt het justitiepastoraat – heeft in dat proces recht op een luisterend oor, op heling en vergeving. Om een nieuwe toekomst tegemoet te zien; hier op aarde, of in een leven ná dit leven.

Het verhaal uit de Bijbel stopt ook niet bij veroordeling. Jezus tekent verder in het zand. Eén voor één druipen de farizeeën en schriftgeleerden af. Ze beseffen dat ze geen steen kunnen werpen, omdat ze zelf ook niet zonder zonde zijn. Ze hebben dan wel deze vrouw veroordeeld, maar zien in dat ze zelf geen haar beter zijn. Wie een ander publiekelijk veroordeeld, moet even in zijn eigen ziel kijken. Wie iemand cancelt of verbant uit een maatschappij moet even nagaan of hij het wel zoveel beter doet. Dat is wat Jezus hier duidelijk maakt.

Als de mensen weg zijn, draait Jezus zich om naar de vrouw. "Waar zijn ze? Heeft niemand u veroordeeld?"

"Niemand Heer," is het antwoord van de vrouw.

Niemand heeft haar veroordeeld. De vrouw moet vast benauwd zijn geweest. Blij dat niemand haar nu veroordeeld heeft, maar hoe nu verder?

Jezus geeft haar een antwoord: "Ook ik veroordeel u niet. Ga heen en zondig niet meer."

Ga heen en zondig niet meer. Je mag weer opstaan, je wordt ontdaan van je fouten en je mag weer opnieuw beginnen. Het publiekelijk te schande zetten moet al als een hele straf voor deze vrouw geweest zijn. Maar de Heer laat haar gaan. Ze mag weer opstaan en verder gaan. Maar let wel: zondig niet meer. Oftewel: ga in vrede, maar pleeg niet nog een keertje overspel. De vrouw krijgt een tweede kans. Ze mag weer opnieuw beginnen.

Slot

De omgang van Jezus met de vrouw is een tegenbeweging tegen de cancel culture. Het gaat in tegen dat wat we om ons heen zien gebeuren, ook hier in Amsterdam. We veroordelen, maar zien niet de hele persoon die veroordeeld wordt. Durven we de ander nog in de ogen te kijken? Durven we in onze eigen ziel te kijken? Dit verhaal uit Johannes legt ons de vraag voor: cancel je iemand of geef je iemand de ruimte om – wellicht na het uitzitten van een straf – opnieuw te beginnen? Iedereen verdient een tweede kans, zo blijkt uit dit verhaal. Een hele opgave kan dat zijn! Zowel voor een cancelaar als een gecancelde. Maar het kan, zo maakt Jezus duidelijk. Het schept hoop. En het laat zien dat God in de mens gelooft. En dat Hij dat geloof en vertrouwen in de mens niet opgeeft. Hij geeft ontelbaar veel tweede kansen. Durven wij die stem te laten horen in een cancel culture?

Trijntje Oosterhuis zong jaren terug een prachtig lied. Een lied dat gaat over of je iemand werkelijk kent. Daaraan moest ik denken bij de Overspelige Vrouw uit dit verhaal. De vrouw zonder naam, waar Jezus naar omziet. Een vrouw die publiekelijk veroordeeld werd, waar omstanders zomaar in meegingen, zonder te weten wie ze werkelijk was. Het echt kennen van iemand, aandacht geven, kan een heel verschil maken, zeker in een tijd waarin de cancel culture lijkt te overheersen. Met een paar zinnen uit het lied sluit ik af.

Ken je mij?
Wie ken je dan?
Weet jij mij beter dan ik?
Ken je mij?
Wie ben ik dan?
Weet jij mij beter dan ik?

Ga heen en zondig niet meer.
Amen.